

— низький рівень знань, інформованості населення з питань функціонування фондового ринку;

— низький ступінь використання похідних фінансових інструментів.

З огляду на викладене, основними напрямками подальшого розвитку ринку цінних паперів в Україні мають бути: підвищення його прозорості, відкритості та ліквідності, інтегрування в міжнародні ринки цінних паперів, запровадження таких форм і методів його регулювання, які б значно підвищили рівень захисту прав і інтересів інвесторів, суспільства і держави.

Т. В. Кальченко, канд. екон. наук, доц.,
кафедри міжнародного менеджменту
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ГЕОПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ УКРАЇНО-ТУРЕЦЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Потенційні перспективи україно-турецького співробітництва у багатьох випадках визначаються геополітичними реаліями сучасного глобалізованого середовища. Оскільки Україна на сьогодні практично не має важелів геополітичного впливу, її зовнішньоекономічний вектор зорієнтований на ту організаційну структуру або територіальне угруповання, яка на сьогодні володіє потужним об'єднаним базисом. Оскільки був проголошений як безальтернативний Євроатлантичний вектор інтеграційної політики України, доцільно розглянути, яким чином україно-турецьке співробітництво дасть новий імпульс його реалізації.

Фундаментальною аксіомою геополітики є факт належності Туреччини до «берегової зони». Цей факт є історично зумовленим подіями ХХ століття, на початку якого Османська імперія була чимось кардинально іншим, самостійним сухопутним анклавом, хоча — як і континентальна Європа — також відчувала на собі вплив двох суперечливих векторів — з боку Великобританії (атлантизм) і Російської імперії (євразійство). Проте в епоху імперій контури остаточної геополітичної картини були нечіткими, на сьогодні ж геополітична теорема турецької політики і економіки в глобальному масштабі вирішується завдяки балансу і протистоянню двох орієнтацій — атлантистської та євразійської.

Крайнім випадком є ситуація прямої колонізації прибережної території, але і в цьому випадку залишається політико-економічний простір для опозиції, а отже, для пошуку геополітичної підтримки у протилежного полюсу (такою є геополітична історія сучасного В'єтнаму, Кореї, Афганістану). Але в тих берегових країнах чи асамблеях країн, які претендують на самостійну політичну роль у регіональному масштабі, вибір між атлантизмом та євразійством є добровільним, активним і драматичним. Туреччина є потужною регіональною державою, що належить до «берегової зони». Вона з часів Атаюрка володіє національною самосвідомістю, сприймає власну державність як вищу, майже абсолютну цінність і намагається грати в регіональному контексті самостійну і сильну партію. Отже, історичні інвестиції політичної волі та інтелектуальних зусиль у геополітичний вибір, баланс між силовими лініями атлантизму і євразійства в Туреччині є значними, і являють собою найважливіший процес, що визначає курс національного шляху протягом кожного історичного етапу.

Історія становлення Туреччини після краху Османської імперії демонструє симетричні хвилі зміни орієнтацій. Первинно ця країна позиціонує себе ближче до Середньої Європи, конкретніше до Німеччини, що перебуває в такому ж становищі, що і Туреччина, тільки в іншому секторі «берегової» зони. Сучасна Туреччина народжується у битві проти англійців, саме тому Кемаль Атаюрк будує нову «молоду Туреччину» на жорсткому протистоянні англо-саксонському (анлантистському) проекту. Іншими словами, за словами О. Дугіна, євразійський вибір знаходиться у самому підґрунті сучасної турецької державності. Геополітична лінія Атаюрка є однозначною: Туреччина не планує бути анлантистською колонією і бажає бути вільною від його впливу. Звідси витікає серія симетричних кроків у бік Радянської Росії. Проте Атаюрк не йде на «советізацію» Туреччини, обстоюючи третій шлях між соціалізмом і капіталізмом, на моделі солідарної і самобутньої національної держави. Після поразки Німеччини у Другій світовій війні, Туреччина знов обирає власну геополітичну орієнтацію. На цей раз ця країна робить вибір на користь цивілізації моря (антлантизму) і будує власну політику на антикомунізмі і антисоветизмі, наслідуючи логіку США. Проте, не дивлячись на цей факт, вона залишалася абсолютно самобутньою країною. Напередодні розпаду СРСР у Туреччині з'явився шанс перейти від кволого і віртуального протистояння з євразійським супротивником до більш конкретної форми діяльності. Турецькі емісари починають активно працювати в тюркських республіках

СРСР, у зонах розселення татар, башкир, чувашів, кавказьких турок. Орієнтація на Туреччину виглядала тоді як специфічний маршрут загальної орієнтації на Захід, на Вашингтон. Пантуранізм почав здобувати більш конкретні форми під прикриттям різноманітних фондів і місій з метою підготовки «туранської інтеграції». Розпад СРСР відкрив для Туреччини нові можливості — там, де позиції Росії послаблювались, ця країна навпаки посилювала власний вплив шляхом розвитку різноманітних економічних та гуманітарних проєктів, ідеологічної індоктринації у пантураністичному, іноді навіть у ісламському ключі. Таким чином у середині 1990-х рр. атлантистська роль Туреччини по відношенню до Євразії досягла апогею. За цією країною З. Бжезінський у працях «Велика шахова дошка» (1997 р.) та «Вибір» (2004 р.) закріплював роль адміністратора гігантських євразійських територій, що відірвались від материнської основи.

Проте останнє десятиліття стало переломним у світовому масштабі. По-перше, сам Захід, що був достатньо монолітним в епоху біполяризму, розділився на два незалежних полюси — на США (ширше Америку) та Європу. Віднині поняття Захід перестало бути точним — і у питанні Євросоюзу, і у відношенні блоку НАТО, і стосовно системи СОТ — виникли доволі серйозні альтернативи. Європа реалізувала власну валютну систему, вступила в конкуренцію з США, відсторонилася від військових проєктів англосаксонської коаліції. Цей процес ще не є завершеним, проте є очевидною повноцінною опозицією між США (і Англією) та Євросоюзом (особливо в особі Франції і Німеччини). Таким чином Європа поступово будує власну геополітичну лінію, власну стратегію по відношенню до регіональних проблем, зокрема, по відношенню до арабського (ширше, ісламського) світу і Близькосхідного регіону. На порядку денному стало питання про Євразію у новому контексті, що стала достатньо зручним терміном для пострадянського простору у відриві від нещодавнього минулого цих територій.

Динаміка двостороннього товарообороту Туреччини і України, який зріс з 2002 р. до 2003 р. приблизно на 40 %, досягнувши рівня 1,8 млрд дол. Головним напрямками співробітництва є будівництво, мобільний зв'язок, автомобілебудування, космічна галузь, високотехнологічні галузі. Проте, за думкою багатьох вчених, суттєвою проблемою дійсно стратегічних відносин між двома країнами може стати кримська проблема.

Об'єднавчою структурою кримських татар став меджліс — ніде не зареєстрований, проте достатньо впливовий на сьогодні орган.

Саме члени меджлису неодноразово проголошували плани утворення татарської автономії в Криму. Крім того, поряд з мирною пропагандою єдності кримських татар в їх середовищі створюються силові загони з числа прибічників радикальних ісламських рухів. Їх активісти відкрито виступають за незалежність Криму від України і закликають до «джихаду». Таким чином кримський сепаратизм підживлюється, з одного боку, меджлисом, який культивує націоналістичні настрої, а з другого, — ісламською партією звільнення «Хізб-ут-Тахрір», що була забороненою в багатьох країнах (з'явилася в Криму у 2003 р.) За словами муфтія Криму, на сьогодні на півострові існує біля 30 ваххабітських груп. Їх підготовкою займаються турецькі, йорданські, марокканські і чеченські інструктори. Організація одержує потужну фінансову підтримку Саудівської Аравії, Омана, Туреччини. За інформацією Кримського центру гуманітарних досліджень Інституту геополітики, представники кримських татар регулярно беруть участь у різноманітних заходах і форумах загальнотюркського характеру. За повідомленнями турецької сторони, в цій країні налічується близько 2—3 мільйони кримських татар у 34 областях, які виявляють цікавість до переселення до історичної батьківщини, що може суттєво змінити баланс сил у Чорноморському регіоні.

В принципі Туреччина не приховує власного інтересу до кримських татар, проте офіційно не робить акцент на зацікавленості політичного союзу з ними. На сьогодні Туреччина не може реалізувати кримськотатарську карту, внаслідок багатьох внутрішніх проблем. До її планів не входить дестабілізація ситуації в Криму, проте кримськотатарська проблема залишається тим консервантом, яким можна буде скористатися у будь-який час. Офіційні ж представники Туреччини заявляють, що демократична система цієї країни не дає можливості для поширення фундаменталістських поглядів, особливо в умовах реалізації Європейського інтеграційного вектора.

Існує ряд істотних моментів, що роблять членство Туреччини достатньо привабливим для Євросоюзу. По-перше, достатньо потужна економічна система і вигідне геополітичне розташування (якщо після останнього розширення ЄС за рахунок 10 країн Східної та Південної Європи сукупний ВВП ЄС зрівнявся з ВВП США, то з приєднанням Туреччини ЄС автоматично стає найкрупнішим і наймогутнішим союзом). По-друге, Туреччина володіє за кількістю другою армією в НАТО (Європа, яка збирається посилювати власну незалежну від США військову політику, не може не зважати на цей факт). По-третє, Туреччина володіє 70-мільйонним ринком і моло-

дим за віком населенням, що може суттєво покращити демографічну ситуацію на Європейському континенті.

Проте, вступ Туреччини до ЄС є спорідненим з рядом вагомих проблем:

- релігійна прихильність населення до ісламу, а отже й інше цивілізаційне поле, що неминуче викличе конфліктне напруження;
- із-за відсталості у порівнянні з іншими європейськими країнами, її підтягування до середнього рівня буде потребувати значних дотацій зі спільного європейського бюджету, а неконтрольований приплив мігрантів ускладнить ситуацію на ринку праці;
- проблеми з «правами людини» та статусом національних меншостей (курдів);
- нерегульованість конфлікту з Кіпром.

Рішення саміту ЄС 2004 р. стало, як завжди, суперечливим. Туреччині було запропоновано почати переговорний процес у 2005 р., проте дата закінчення цих переговорів залишилася відкритою. Першим кроком Туреччини до ЄС повинно стати визнання геноциду вірмен у 1915 р. і республіку Кіпр. Крім того, Туреччині пропонується відмова від права вільного пересування робочої сили і одержання сільськогосподарських дотацій, навіть членство в ЄС, як витікає з цього, передбачається, скоріше, номінальним.

Таким чином, головним геополітичним пріоритетом україно-турецького співробітництва на сьогодні є реалізація атлантистської лінії інтеграції України до структур НАТО, на шляху ж до ЄС країни перебувають на різних шаблях і навряд чи можуть розраховувати на повноцінне членство у короткотерміновій перспективі.

Д. О. Ільницький, канд. екон. наук, доц.,
кафедри міжнародної економіки
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ

Історично одним з традиційних партнерів міжнародної економічної діяльності України є Туреччина. Розглянемо окремі аспекти розвитку двосторонніх економічних відносин, його результати та перспективи.